

МНОЖИННЕ ЗАПЕРЕЧЕННЯ В КОРПУСІ ТА ДИСКУРСІ

Бехта Іван,

доктор філологічних наук, професор

ORCID ID 0000-0002-9848-1505

Львівський національний університет імені Івана Франка

вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000, Україна

ivanbekhta@yahoo.co.uk

Татаровська Олеся,

кандидат філологічних наук, доцент

ORCID ID 0000-0001-9175-2774

Львівський національний університет імені Івана Франка

вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000, Україна

olesia.tatarovska@i.ua

***Анотація.** Обґрунтовано актуальність вибраної теми, сформульовані завдання та методи дослідження, вказані літературні джерела аналізу та окреслена композиційна побудова статті. Подано стислий огляд теоретичного матеріалу та робоча дефініція лінгвістичної категорії заперечення, визначаються основні терміни, визначено основні підходи до тлумачення категорії заперечення, у вітчизняних, зарубіжних джерелах. Заперечення розглянуто в поглядах вчених різновекторних напрямків мовознавства. Звернено увагу на історичні питання розвитку мови, а саме: використання множинного заперечення та його окремих підтипів у різні періоди англійської мови. Визначено специфіку та прагма-функційні риси мовлення британської молоді. Наголос зроблено на психологічний та мовний (дискурсний) розвиток підлітків. Частина статті присвячено рівневому аналізу системних засобів заперечення в плані їх функціонування у тексті. Описано прагматичний характер одиниць-компонентів заперечної інтенсифікації. Поряд із основними законами залучено також і моменти вулжчі: подані, проаналізовані й поділені на класи та семантичні субкатегорії та ідіоми з негативною полярністю в сучасній англійській мові. В центрі уваги статті – контекст як самостійний об'єкт спостереження, що доводить беззаперечну прагматичну вмотивованість заперечення у сучасному англійському письмі та мовленні. Підведені підсумки дослідження, основні характеристики яких полягають у встановленні функційної рівноправності усіх засобів заперечення на кожному мовному рівні, в тексті та в мовленні; а також – у виявленні їх необмежених можливостей щодо передачі заперечної інформації найрізноманітнішого обсягу.*

***Ключові слова:** множинне заперечення, заперечна інтенсифікація, функційна рівноправність, прагматична вмотивованість, дискурсний розвиток.*

MULTIPLE NEGATION IN CORPUS AND DISCOURSE

Bekhta Ivan,

Doctor of Philological Sciences, Professor

ORCID ID 0000-0002-9848-1505

Ivan Franko National University of Lviv

1, Universitetska St., Lviv, 79000, Ukraine

ivanbekhta@yahoo.co.uk

© Bekhta I., Tatarovska O., 2023

Tatarovska Olesya,

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor

ORCID ID 0000-0001-9175-2774

Ivan Franko National University of Lviv

1, Universitetska St., Lviv, 79000, Ukraine

olesia.tatarovska@i.ua

***Abstract.** The relevance of the chosen topic is substantiated, research tasks and methods are formulated, literary sources of analysis are indicated, and the compositional structure of the article is outlined. A brief overview of the theoretical material and a working definition of the linguistic category of negation are presented, the main terms are defined, and the main approaches to the interpretation of the category of negation are defined in domestic and foreign sources. The objection is considered in the views of scientists of various fields of linguistics. Attention is drawn to the historical issues of language development, namely: the use of multiple negation and its separate subtypes in different periods of the English language. The specifics and pragma-functional features of the speech of British youth are determined. Emphasis is placed on the psychological and linguistic (discourse) development of adolescents. Part of the article is devoted to the level analysis of systemic means of negation in terms of their functioning in the text. The pragmatic character of units-components of negative intensification is described. Along with the main laws, narrower points are also involved: presented, analyzed and divided into classes and semantic subcategories and idioms with negative polarity in modern English. The focus of the article is the context as an independent object of observation, which proves the undeniable pragmatic motivation of negation in modern English writing and speech. The results of the research are summarized, the main characteristics of which are the establishment of functional equality of all means of negation at each language level, in the text and in speech; and also - in revealing their unlimited possibilities for the transfer of negative information of the most varied volume.*

***Key words:** multiple negation, negative intensification, functional equality, pragmatic motivation, discourse development.*

Вступ

Студії заперечення впродовж століть перебувають у полі зору логіків, філософів, лінгвістів та психологів. Це – прагматична універсалія, яка відображена в мовах, хоча й різними засобами – синтаксичне й морфосинтаксичне явище, яке вивчають міждисциплінарно. Через свою багатогранність та поліфункційність заперечення належить до таких мовних категорій, що повсякчас перебувають у полі зору наукових кіл гуманітарної сфери знання. Попри те, що ґрунтовний аналіз заперечення розпочався в рамках формальної логіки, утім згодом ця прагматична універсалія стала однією з фундаментальних у різних сферах наукового пізнання. Воно (заперечення) також є одним з найосновніших людських концептів (смислів) і його наявність – один із критеріїв, який розкриває людську природу і його вираження в гуманітарній сфері знання. Тобто, здатність заперечувати – це природний, а значить закономірний феномен, який в монографії піддаємо аналізу його різних форм у корпусі й дискурсі англійської мови в міжлінгвістичній перспективі.

Обговорення

Традиційний погляд на заперечення як на логічний оператор, який змінює істинність судження, зумовив його статус як семантичного поняття у більшості літератури в цій галузі. Дослідження в галузі прагматики та суміжних дисциплін, однак, включає заперечення як елемент, що визначає створення специфічно дискурсно прагматичних функцій, як заперечення. Негативне висловлення може бути частиною будь-якої функційної чи прагматичної класифікації так сама як стверджувальні висловлення, допоки враховують їхні різні властивості. Однак, більшість праць щодо

заперечення в цьому контексті має семантичну спрямованість, а приклади є типово ізольованими реченнями. Досі фіксуємо мало інформації про дискурс та прагматичні властивості заперечення в контексті. У цьому й вбачаємо актуальність цієї розвідки. Фундаментальними розвідками у цій царині є праці Гівона [Givon, 1993 : 124], який розробляє основи заперечення, засновані на уявленні заперечення як пропозиційної модальності та на когнітивних властивостях негативних станів і подій, та Тотті [Tottie, 1977 : 38], який проводить детальне комп'ютерне дослідження варіантів заперечення в англійському мовленні та письмі. У цій царині знань, існують розділи граматики, або ширших студій, до функцій заперечення, а також аналіз аспектів його вжитку [Horn, 1978 : 186].

Зацікавлення проблемами синтаксичної семантики, прагматики та теорії тексту віднедавна стало також стимулом для подальшого напрацювання основ прагматичного підходу до аналізу мовних явищ, що є новітньою теоретичною базою, фундаментом, на якому можна побудувати цілісну теорію різнотипного заперечення. Відтак, новітня лінгвістична теорія заперечення в корпусі і дискурсі потребує його розтлумачення через синтаксис, семантику, прагматику і контекст [Labrum, 1982 : 178].

Заперечення англійської мови розлого аналізували впродовж останніх десятиліть з широкою кількістю перспектив та підходів [Labrum, 1982 : 234]. Конкретні сфери уваги включали, серед інших, негативні типи, елементи негативної полярності, негативне підвищення, негативне посилення, заперечення з модальними дієсловами, сферу заперечення, а також прагматику та вираження заперечення у різних жанрах та різновидах [Lakoff, 1969 : 612]. Відтак, на ґрунті сказаного, це дослідження є спробою викласти основи системного вивчення заперечення як прагматичної універсалії, його теорії, запропонувати теоретичні постулати, відстежити його дискурсну організацію та функційний потенціал. Наведені вступні зауваги є дискусійними і зумовленні складністю обраної дослідницької проблематики.

Матеріали та методи дослідження

Мета статті описати підтипи множинного заперечення через синтаксичні, семантичні й контекстуальні критерії різновекторного зв'язку рівноправних протичленів негативно-стверджувальної опозиції з фіксацією їх залежності від протиставлення в науковому та журналістському стилях сучасної англійської мови.

Заперечення вперше розглянуто в англістиці як функційно-семантичну категорію із врахуванням текстових та дискурсних стратегій, соціальних верств населення (мова підлітків). Завдяки прагматичному підходу, який використано у монографії як наукову основу пізнання об'єкта дослідження, схарактеризовано різнорівневі експліцитні та імпліцитні засоби реалізації заперечення, мовленнєві (текстові) шляхи виникнення множинного заперечення та його підтипів. Розвідка розширює розуміння феномену заперечення на рівні текстів, дискурсів різноматичного і різножанрового спрямування. Враховано попередній системно-функційний досвід, що поглиблює розуміння категорії заперечення як самодостатньої макроструктури.

Категорія заперечення займає особливе місце серед численних мовних категорій, оскільки вона найяскравіше та найточніше своїми засобами виражає категорію логіки, вказує на її взаємозв'язок між мовою, мисленням та об'єктивною дійсністю. Висловлювання, які містять інформацію із заперечною семантикою, доволі часто зустрічаються у всіх функційних стилях мови. Мовець (той, що пише) застосовує їх не тільки тоді, коли щось заперечує чи намагається подати емоційно-експресивно забарвлену заперечну відповідь на поставлене йому запитання, але й тоді, коли щось стверджує чи доводить, просто виражає свою думку або характеризує, дає оцінку об'єктивній дійсності, формулює певні наукові правила. Висока частотність заперечення у його різних мовних іпостасях пояснює надзвичайну зацікавленість лінгвістів у студіях цього феномена.

Незважаючи на те, що проблематика заперечення вже досить детально розроблена, вона залишається й надалі актуальною, оскільки сучасний розвиток мовознавства, найновіші досягнення в лінгвістиці тексту, комунікативних жанрах відкривають нові перспективи і нові аспекти досліджень лінгвістичної категорії заперечення. Серед них – і ті, що вже частково вивчені та потребують перегляду в світлі нових лінгвістичних теорій, і ті, що (наскільки нам відомо) не були до цього часу об'єктом студій у германістиці, або перебували на загірках.

Актуальність монографічної розвідки полягає у вияві мовних засобів передачі заперечної інформації різного обсягу та створення розлогої картини їх функційної взаємодії у тексті, а також у відкритті нових перспектив та аспектів у прагматичному модусі під підтипів категорії заперечення (множинного заперечення та заперечення з інтенсифікацією) та розширенні розуміння значення заперечення у дискурсі засобів масової інформації.

Об'єкт дослідження - множинне заперечення в сучасній англійській мові, з'ясування його значення, способів вираження. Предмет дослідження – вивчення функцій множинного заперечення, а також його окремих підтипів у корпусах, у сучасному мас-медійному дискурсі, у лексикографічних джерелах, а також проведення аналізу з наведенням кількісних даних щодо функцій заперечення у носіїв англійської мови різного соціального та етнічного походження.

Джерельною базою дослідження слугували англійські тексти мас-медійного дискурсу та корпусів сучасного британського варіанту англійської мови: COLT, ICE, а також прикладова база із загальних та спеціалізованих словників та довідників.

Теоретико-методологічну основу праці становлять основні положення сучасної лінгвопрагматики (Kecskes's, 2007), лінгвістичної, літературної й дискурсивної стилістики (Black, 1997), лінгвістики тексту, когнітивної лінгвістики, корпусної лінгвістики, дискурсології (Adel, 2008).

Множинне заперечення (яке зафіксоване в давньо- та середньо англійській, але згодом поступилося одиничному запереченню у сучасній англійській з XVIII ст.), у залежній і незалежній формах, як й усі мовні процеси бере свій початок з комунікації. Воно задіяне у змістовній структурі висловлення як комунікативно-прагматичний оператор, сферою дії якого може бути уся пропозиція і її частини залежно від пресупозицій, які є дійсними для висловлення. Комунікативними функціями заперечення є: відхилення припущень учасників комунікації про стан справ, подій; нехтування передумов, очікувань, вимога їх коригування. Заперечення у розгортанні теми висловлення при комунікативному намірі сприяє встановленню смислу висловлення, а потрапляючи в інтенційне поле висловлення, формує його смисл.

Результати дослідження

За результатами опрацювання корпусу виявлено динаміку вживання заперечних структур передусім у підлітковому мовленні. Чинником реалізації множинного заперечення вважаємо розкутість підлітків-комунікантів, присутність словесної гри, ознаки категоричності та максималізму. Розвиток мовної компетенції у підлітковий період включає взаємодію і когнітивних, і соціолінгвістичних чинників: стать, етнічне походження, соціальний статус.

Множинне заперечення значною мірою є синкретичним явищем. Воно впливає з моно негативного заперечення і таким чином охоплює усю парадигму заперечних структур і є основою формування сфери дії усіх видів заперечення (*Scope of Negation*). У мові журналістики на відміну від мови науки заперечення виконує не тільки функцію заперечення певної пропозиції, але ще й виражає інші мовні акти: відмови, вказівки, рішучого наміру. Підтипом множинного заперечення є заперечення з інтенсифікацією. У такій же мірі, як і множинне, воно підсилює значення висловлень, додає емоційності комунікативним процесам.

Лінгвістичну категорію заперечення ми визначаємо як функціонально-семантична категорія, котра, відтворюючи моменти об'єктивного світу, вносить

різнооб'ємну (загальну, часткову, словесну) заперечну інформацію як за допомогою різнорівневих експліцитних та імпліцитних мовних засобів, так і за допомогою контексту.

Обсяг інформації заперечної семантики, а відповідно й функціональний тип заперечення, який може бути загальним, частковим, словесним, встановлюється в роботі на основі екстралінгвістичних факторів та паралінгвістичних даних, вербально маніфестованих чи імпліцитно виражених у тому чи іншому контексті.

Співвідношення між функціональними типами заперечення та засобами їхньої реалізації та охоплюють усі пласти в системі мови, а також рівень тексту, і, таким чином, надають дослідникам можливості для виділення паралельних системних форм та мовленнєвих способів заперечення, які ідентично функціонують у безперервному мовному потоці, а конкретно – в тексті.

У результаті вивчення процесу реалізації системних засобів заперечення в тексті встановлюється функціональна рівноправність між експліцитними та імпліцитними засобами заперечення всередині конститuentів кожного мовного пласту, а також виявляється спільність потенційних можливостей кожного мовного рівня в цілому при передачі різнооб'ємної заперечної інформації.

Підхід до тексту з динамічних позицій, а також розгляд контексту функціонування як об'єкта дослідження, дозволили не тільки віднайти власне текстові шляхи утворення семи заперечення, але й встановити можливість реалізації інформації заперечної семантики загального, приватного та словесного характеру. Виключенням є лише конститuentи морфологічного та синтаксичного рівнів. Через високий ступінь граматикалізації та специфічної заперечної семантики вони не виявляють здатності проникати в змістову структуру окремих референтів, заперечно характеризують лише співвідношення між ними в межах висловлювання, забезпечуючи тим самим передачу заперечної інформації тільки загального та приватного характеру. Імпліцитні носії заперечення, зазвичай, виявляють здатність передавати інформацію й іншого характеру. Вони несуть додаткові лексичні дані, експресивно-емоційні, модальні відтінки, які безперервно поглиблюються та примножуються разом зі зростанням ускладненості кожного мовного рівня, досягаючи своєї кульмінації в тексті.

Висновки та перспективи

Моменти функціональної ідентичності конститuentів кожного мовного пласту і рівня тексту, які сприяють створенню глобальної картини функціональних одиниць заперечення англійської мови узагальнено в наступних результатах:

-по-перше, відмінності між логічним та граматичним запереченням добре узгоджуються з вченням про мовні значення, притаманні кожній мові, та складають її самобутність і специфіку. Ось чому кожна мова характеризується своїми значеннями, які мають певний зміст, проте цей зміст не у всіх основних рисах збігаються зі змістом логічних категорій;

-по-друге, ідіоматичні вирази використовуються у сучасній англійській мові для підсилення та емпатизації заперечного мовлення. Зауважимо, що його важливість у мовній системі, комунікації та зв'язку із логікою, психологією, соціологією, когнітологією вимагає подальших досліджень у даній галузі;

-по-третьє, частота використання, дистрибуція, значення та вживання множинного заперечення може відрізнятися залежно від формату, мети використання, теми висловлення та стосунків, які встановлюються між письменником та гіпотетичним читачем. Стиль журналістики є близьким до розмовної мови з точки зору частоти використання та смислових відтінків вживання заперечення;

-по-четверте, ІНП як мовне явище безсумнівно формують центральну площину у понятті «негативна полярність». Їх можливо систематизувати з точки зору структури та семантики. Прагматична цінність цих лексичних одиниць є беззаперечною в світлі комунікативної теорії мови;

-*no-n'яте*, дистрибуція та варіативність *ain't* пояснюється низкою граматичних та соціолінгвістичних причин. Отож, заперечне узгодження, безособові конструкції з *there*, низка ідіоматичних виразів, а також особові займенники частіше поєднуються з *ain't*, ніж інші граматичні форми. Більш того, етнічне походження мовця відіграє важливу роль у дистрибуції заперечення із *ain't*;

-*no-шосте*, наші дані підтверджують те, що спілкування є особливо сприятливим полем для вираження множинного заперечення. Афіксальне заперечення мало поширене серед підлітків, оскільки більш притаманне формальному мовленню, аніж неформальним чи колоквіальним регістрам. Серед підлітків також спостерігається тенденція підсилювати свою мову різноманітними заперечними структурами;

-*no-сьоме*, ми намагалися показати різноманітність множинних заперечних структур у сучасній англійській мові із синтаксичної, семантичної та прагматичної точок зору і спростувати існуючу думку про виключну колоквіальність та соціальну неприйнятність використання множинних заперечних структур.

Безсумнівно, множинне заперечення, як і заперечення в загальному, не можна пояснити звичайною логікою. Явище множинного заперечення є надзвичайно різноманітним у своєму багатстві вираження форм та складності інтерпретації. Множинне заперечення – є не лишень звичайною комбінацією декількох мнононегативних заперечень в межах одного висловлення. Це складна парадигма, яка охоплює поняття сфери дії заперечення, негативної полярності, заперечного узгодження та ін., а тому не існує його однозначної інтерпретації. Зі слів відомого американського дослідника Д. Берчфілда, передбачити шляхи розвитку мови абсолютно неможливо, оскільки мова – явище неоднозначне, яке існує поза межами логічного та раціонального.

У мові існує власна логіка, яка й диктує розвиток мовних процесів та категорій через певні девіації, які згодом стають нормою. Феномен «циклу *Есперсена*», а саме: розвиток, поширення та поступовий занепад конструкцій множинного заперечення може зайняти очільне місце в англійській мові у майбутньому.

Хоча явище заперечення отримало детальне вивчення в вітчизняному і зарубіжному мовознавстві на різних етапах розвитку мовної науки, проте деякі його аспекти залишилися поза увагою сучасних вітчизняних лінгвістів. У нашому дослідженні було досягнуто поставлену мету – дослідити усю множину та багатогранність множинного заперечення та засобів його вираження в корпусах та мас-медійному дискурсі. Було також виконано, окреслені у вступі завдання:

- визначено різні типи та підтипи структур із множинним запереченням у корпусі для того та охарактеризовано їхню синтактику з метою глибше вникнути в особливості їхнього прагматичного значення;

- мову британської молоді прокласифіковано за трьома головними категоріями: синтаксичною, лексичною та прагматичною;

- проаналізовано не лише найвизначніші риси заперечної форми *ain't*, але й можливу прагматичну вмотивованість її вживання;

- доведено, що частота використання, дистрибуція, значення та вживання множинного заперечення може відрізнятися залежно від формату, мети використання, теми висловлення та стосунків, які встановлюються між письменником та гіпотетичним читачем. Як і очікувалося, стиль журналістики є близьким до розмовної мови з точки зору частоти використання, та смислових відтінків вживання заперечення;

- встановлено підсилюючу функцію заперечних речень, а саме механізми та ресурси носіїв англійської, коли вони хочуть наголосити чи підкреслити значення висловлень, які вже є заперечними.

- проаналізований лексико-ідіоматичний статус ІНП дає можливість виділити 9 основних моделей;

- у семантичній класифікації ІНП виділено 26 основних категорій.

REFERENCES

1. Adel A., Reppen R. *Corpora and Discourse. The Challenges of Different Settings*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 2008. 305 p.
2. *Approaches to Cognition through Text and Discourse* / Ed. by T. Virtanen. Berlin/New York: De Gruyter Mouton. 2004. 225 p.
3. Black E. *Pragmatic Stylistics*. Edinburgh: Edinburgh University Press. 2006. 177 p.
4. Bradford R. *Stylistics. The New Critical Idiom*. New York and London: Routledge. 1997. 222 p
5. Givón T. *On understanding grammar*. New York : Academic Press. 1979. Ch.3. P.91-142.
6. Givón T. *English grammar*. Amsterdam and Philadelphia, John Benjamins. 1993. 363 p.
7. Horn L. R. *Some aspects of negation. Universals of human language* / eds. Joseph H. Greenberg, et. al. Stanford, California : Stanford University Press, 1978. Vol. IV. P.127-210.
8. Kecskés, István. *Explorations in pragmatics : linguistic, cognitive, and intercultural aspects*. Berlin: Walter de Gruyter GmbH & Co., 2007. 354 p.
9. Labrum R. *Conditions on double negation in the history of English with comparison to similar developments in German*. Stanford : Stanford University, 1982. 234 p.
10. Lakoff R. *Some reasons why there can't be any some-any rule*. *Language*. 1969. № 45. P. 608-615.
11. Tottie G. *Fuzzy negation in English and Swedish*. *Stockholm Studies in English*. 1977. № 39. P. 23 – 46.
12. Tottie G. *Affixal and non-affixal negation in English – two systems in (almost) complementary distribution*. *Studia linguistica* 1980. № 34. P.101-123.
13. Tottie G. *Where do negative sentences come from?* *Studia linguistica*. 1982. № 36. P.88-105.
14. Tottie G. *Much about not and nothing: a study of the variation between analytic and synthetic negation in contemporary American English*. *Publications of the Royal society of letters at Lund, 1983-1984*. Lund : Gleerup. 1983. 56 p.
15. Tottie G. *The negation of epistemic necessity in present-day British and American English*. *English world-wide*. 1985. № 6/1. P.87-116.
16. Tottie G. *Negation in English speech and writing*. San Diego ; London : Academic Press, 1991. 170 p.

Received: 22 March, 2023